

А. А. Матрос

**Видатні
жінки
України
X-XVII ст.**

**Дніпропетровськ
«Січ» 1995**

МАТИ ВЕЛИКОГО ГЕТЬМАНА

Марія (Марина) Магдалина Мазепа народилася у великій знатній родині Мокієвських. Її молоді літа не висвітлені детально дослідниками історії України, та деякі факти з її біографії можна відтворити.

В дитячі роки Марія отримала добру освіту, чемне відношення до знань і суспільних обов'язків. Вона, ймовірно, навчалася й виховувалася домашніми вчителями, згодом — в братській школі при православної церкві. Прищеплена Марії — родиною Мокієвських — повага до глибоких знань сприяло тому, що блискучу освіту отримав і її син Іван, майбутній гетьман України. Він, мабуть не безпоради й підтримки матері, спочатку навчався у Києво-Могилянській академії, потім у єзуїтській колегії. Пізніше на кошти польського короля виїжджав до Голландії, Франції, Німеччини та Італії, де опановував науки, вивчав мови і завдяки цьому на все життя зберіг любов до мистецтва, книгозбирання, був відомим меценатом.

На початку 1640-х років Марія Мокієвська стала дружиною Степана (Адама) Мазепа. Він походив із стародавнього православного роду української шляхти Мазеп-Колединських, письмові згадки про який датовані 1544 р. Степан Мазепа був людиною освіченою, дійвою, за часів гетьмана Виговського (1657-1659) належав до партії, яка обстоювала самостійність України. Він користувався повагою й довір'ям серед козацької старшини, у вересні

1658 р. брав участь у підписанні Гадяцького договору, за яким Україна разом з Польщею, Литвою мали утворити федерацію рівноправних князівств. Під час подальшої боротьби угруповань козацької старшини прихильних до польської (до якої мабуть належав і Степан Мазепа), російської і турецької орієнтації він загинув.

Марія, залишившись із двома дітьми — сином Іваном та донькою Мартою, зробила все, аби вони отримали добру освіту. Не полишала вона і громадських та релігійних справ; як твердять деякі дослідники, вона займала посаду титаря в монастирі, що стояв навпроти головної брами Києво-Печерської лаври і де знаходили матеріальну та моральну підтримку прихильники православної віри.

У 1686 р. Марія постриглася в черниці Київського Вознесенського монастиря, куди на схилі літ приходила більшість знатних українських жінок. Невдовзі вона стала тут ігуменею і здійснила на цій посаді немало добрих справ, спрямованих на зміцнення православної церкви в Україні. Вознесенський монастир вів велике господарство, задовольняв потреби ченців у одязі і продуктах харчування, здійснив будівництво кам'яної церкви, опікувався шпиталями, сиротницями, притулками для бідних, всіляко підтримував братську школу, здійснював друкування релігійної літератури.

Цей період, коли Марія Магдалина цілковито віддавала свої сили на добрі справи в ім'я Бога, був позначений складною боротьбою: внаслідок Берестейської унії (1596 р.) стався розкол національної православної церкви. Прихильники уніатства, тобто союзу православної і католицької віри, спокійно сприймали верховенство ритуальних і організаційних засад католицької церкви. Але при підтримці королівської і шляхетської адміністрації Польщі (Речі Посполитої) по суті здійснювалося поневолення як духовне, так і соціально-економічне православного українського та білоруського народів. Мешканцям українських земель, що були в складі Російської імперії, як прихильникам православ'я треба було боронити незалежність Київської метрополії від московського патріархату. Таким чином, українська незалежна православна церква мала відстоювати своє право на існування на Правобережжі і Лівобережжі. Неабияких вольових зусиль musili докласти церковні діячі в цей складний період, аби зберегти традиції православної віри, започатковані ще в X ст., щоб стали вони основою для національної єдності в Україні.

Складний, відповідальний період в історії православної церкви України покликав до сміливих дій активних, сумлінних патріотів. В середовищі патріотично настроєних церковників, безумовно, виділялася постать ігумені Марії Магдалини Мазепи. Її сподвижницька релігійна справа надихала її дітей на служіння Україні. Син Іван вже в перші роки свого гетьманства багато зусиль віддав культурному відродженню краю. Відбудовується і споруджуються часто на його кошти церкви й монастирі. І — не тільки у великих містах, а й у селах. Він постійно опікувався Києво-Могилянською академією. При ньому було споруджено один із її великих корпусів, за його гетьманування з'явилися численні школи, шпиталі.

Великого гетьмана надихала мати й не великі державні справи: вона була найдовіреним радником, помічником у час його відповідальних політичних рішень.

У романі Богдана Лепкого «Мазепа» йдеться про велику роль Марії Магдалини в житті та діяльності гетьмана Івана Мазепи. У важкі хвилини він ішов до матері. «Різниця у віці в них була невелика — мати на 20 років старша за свого сина. Усе земне залишила геть далеко поза межами тихої монастирської огорожі, крім сина, котрого Господь Милосердний поставив на світочку, на найвищому пісці по цілій широкій Україні і тримав його на ньому у своїй ласці незбагнутій такі довгі літа».

Ігуменя Магдалина була для гетьмана найвірнішим другом, сповідницею його нових намірів і планів, учителькою і наставницею. Ніхто не знав того, що нікого не слухав гетьман так покійно, як своєї доброї і мудрої матері. Не раз доводилося йому і жаліти і нарікати на себе, коли не зробив так, як казала мати, і навпаки — стільки разів він був радий, що пішов за порадою матері.

Марія Магдалина Мазепа була доброю порадицею не тільки для свого сина, але й для мешканців Дівочо-Вознесенського Києво-Печерського Глухівського монастиря. З глибокою шанобою ставилися до неї сестри-черниці, без вагань йшли до ігумені Марії Магдалини, яку завжди тут могли зустріти. Вона мешкала у трьох невеликих келіях: у першій стояли шафи з богослужбними книгами, монастирськими метриками, літописними нотатками письменних черниць. Біля одного з вікон — стіл із приладдям для письма, а посередині келії — другий, обставлений низькими стільцями, на яких сідали гості, що приходили в монастир скласти пожертву на славу Божу та просили благословіння відомої розумом та богоугодним життям

ігумені. В сусідній келії стояло її тверде ложе, горіли лампади перед іконами і пахло ладаном. На вікні стояли глечики з квітами, бо ігуменя кохалася в квітах.

Її син, Іван, великий гетьман України, добре знав де він у складну для себе важливу годину побачить незмінно любов матір, отримає ширу пораду, благословіння.

«Гетьман пройшов першу келію і на порозі другої зустрів свою матір. Стояла перед ним, хоч така ветха... але пряма і горда, з руками так само зложеними на лоні, як на тім портреті, що висів у робітні гетьманській проти його стола.

Колись гарне, тепер уже тільки поважне обличчя, так дуже характерне для роду Мокієвських, хотіло робитися лагідним і добрим. Але тільки очі всміхнулися легко, уста ж залишились, якими звичайно були, ніби вони зроду сміятися не вміли...

Гетьман підійшов до материної руки і поцілував її, тую худую, тонку, маленьку і земну руку, як у вмерлої.

— Благословення вашого прошу, мамо, — сказав покірно.

— Благословення Господнє да буде з тобою од нині й до скончання днів твоїх, мій сину, — відповіла, підносячи голову на склепіння, котре висіло над ними і придавлювало їх...

Хвилину уста ігумені безцвітні вічно дрижучі шептали ще якусь молитву, котрої ніхто, крім Господа Бога, не чув, а потім вона, нараз змінюючи голос і поставу, сказала: «Спасибі тобі, Іване, що зайшов провідати мене. Скучилося мені за тобою, синку, давно ми не бачилися...

— Нараз звіяла війна. Дві хмари на нас наступають — тут Петро, а там Карл... Вибирай...

— Вибирай! — відповіла мати.

— Треба вибрати так, щоб із дощу не попасти під зливу, щоб, рятуючись, не втратити всього.

— Лютер і Антихрист, — відповіла гетьманові мати.

— Ні з одним, ні з другим нам уже не по дорозі.

— А все ж таки цей Лютер — чоловік і він далеко від нас, а Петро поруч. Це рись, що до нашої шиї присмокталась і кров нашу ссе. Так мені чомусь здається, що Україна жінка, а Петро — чоловік, котрий знущається над нею. Не жити тому подружжю у парі, розлучення треба.

— Розлучення церква не знає, треба скасувати шлюб.

— Боюся, що дійсно доведеться нам скасувати цей шлюб. Та чи не гріх це, мамо?

— Чия вина, того й гріх. Господь тобі простить... — І

вона підняла руки свої вгору. — Що не зробиш для полегшення долі народу, для визволення його з тяжкої вавілонської неволі, прощення тобі хай буде Господом милосердним, як моє серце материнське прощає тобі... гріхи молодості твоєї і всі промахи теперішнього життя... Амінь!»

Не дожила Марія Мазепа до часу, коли її син — великий гетьман України, зробив рішучий й водночас трагічний крок, проти якого, маємо припустити, мати йому не перешкоджала.

Закінчився життєвий шлях Марії Магдалини у 1707 р. Її близьким і далеким нащадкам вона полишила добру пам'ять своїм родиним життям, численними громадськими і релігійними діяннями.

ЛІТЕРАТУРА

- Аркас М. М. Історія України-Русі. — К.: Вища шк., 1990. — С. 260.
Белецкий П. А. Украинская портретная живопись XVII-XVIII вв. — Ленинград: Искусство, 1991. — С. 72.
Борщак І., Мартель Р. Іван Мазепа: Життя і пориви великого гетьмана. — К.: Свенас, 1991. — С. 7.
Дорошенко Д. І. Нарис історії України. — Львів: Світ, 1991. — С. 334.
Лепкий Б. Мазепа. // Дзвін. — 1991. — № 2, 3.
Козуля О. Жінки в історії України. — К.: Український центр духовної культури, 1993. — С. 42-45.
Крип'якевич І. П. Історія України. — Львів: Світ, 1990. — С. 144-147, 150-154, 208-209.
Полонська-Василяко Н. В. Історія України. — К.: Либідь, 1992. Т. 2. — С. 83.
Слабошпицький М. Ф. З голосу нашої Клію (Події і люди української історії). — К.: Фірма «Довіра», 1993. — С. 172.
Українська культура: Лекції за ред. Д. Антоновича. — К.: Либідь, 1993. — С. 206-209.

Запитання для самоаналізу при обговоренні дискусії на тему «Мати великого гетьмана»

1. Які риси характеру, напрями практичної діяльності Марії Мазепа були взірцем для її дітей, однодумців?
2. Що давало Марії Мазепі глибоке шанування релігійних норм у її особистому житті?
3. В чому вагомість громадських і релігійних справ та здобутків Марії Магдалини Мазепа?
4. Чи вважаєте вчинки Марії Мазепа гідними наслідування сучасними людьми?

В роботі над оповіддю, запитаннями та індивідуальним творчим завданням використати документальні джерела вміщені на стор.

